

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В РЕАЛІЯХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ 60-Х РР.

Розглядаються концепції та модули культурно-мистецької освіти, державного управління культурно-освітньою галуззю в умовах трансформації українського суспільства початку періоду «розвинутого соціалізму».

Ключові слова: культурологія, соціокультурні процеси, система мистецької освіти, державотворення.

Рассматриваются концепции и модулы организации образования в области культуры и искусства, деятельности государственных органов управления культурно-образовательной отраслью в условиях трансформации украинского общества в начале периода «развитого социализма».

Ключевые слова: культурология, социально-культурные процессы, система образования искусства и культуры, государственное строительство.

In this article the problem of institutionalization of culture and art branch, state management of the culture and education sphere in the conditions of the social and cultural transformation of the Ukrainian society in the 60th of the 20 century is considered.

Key words: culturology, social and cultural processes, art education system, state creation.

Уніфікація сучасного культурного простору все більше поширює тенденції до стандартизації способів життя людини. Водночас ці процеси стимулюють активну протидію країн, що виявляється в національному культурному та духовному відродженні, прагненні до етнонаціонального самоствердження. Помітна тенденція наростаючої активності щодо збереження і розвитку власної ідентичності, етнокультурних цінностей, національної традиції, які можна вирішити тільки певним комплексом дій та інституцій, головним з яких є національне виховання і освіта.

Національні освітні моделі відіграють неабияку роль у відродженні й розвитку національних форм життя і мислення та потребують визначення їх культурологічних чинників у контексті глобалізаційних процесів.

Європеїзація національного культурно-освітнього простору потребує узгодженості європейських стандартів, чинників формування «міжкультурної компетенції» з національною специфікою.

Культурологічну рефлексію різних аспектів української системи освіти здійснюють В. Андрущенко, Н. Авер'янова, В. Журавський, М. Згуровський, В. Кремень, В. Луговий, Л. Рижак, В. Шейко й інші науковці. Практична діяльність багатьох із них

пов'язана з організацією функціонування освітньої сфери. Зазвичай вони розглядають освіту як необхідну форму вдосконалення особистості, яка ґрунтується на засвоєнні матеріальних і духовних пластів культури.

Мистецька освіта з власною концепцією діяльності найкращим чином сприяє формуванню «міжкультурної компетентності», яка трактується як позитивне ставлення до розмаїття культур. В її функціонуванні спостерігаємо багатоаспектність і багатовимірність культурно-освітньої діяльності, блискуче поєднання раціонального і чуттєвого, наукового і художнього.

На розвиток її інституцій впливало не одне покоління діячів мистецтва та різних державних інституцій. По-різному склалися відносини між подвижниками мистецької справи і державними інституціями, що відбивалося на парадигмах стандартної компоненти основ мистецької освіти, творчості, трансляторами традицій якої стали навчальні заклади.

Мета — висвітлити та проаналізувати один з етапів професіоналізації культурно-мистецької діяльності в Україні через виявлення особливостей функціонування системи мистецької освіти Мінкультури України.

Актуальність теми визначається тим, що вона є важливою складовою тієї нагальної пропедевтичної роботи, яка передуює становленню парадигмальних засад наукового бачення подальшого розвитку соціокультурної сфери людської діяльності.

Період 60 — 80-х рр. — найстабільніший час в історії України, її культурі й економіці. Поступове очищення суспільства від наслідків культу особи відродило певну свободу творчості, повернуло повагу до творчої особистості, можливість звернення до незаполітизованих національних традицій. Перетворення в цей період у соціальній сфері вплинули на подальший розвиток української культури. Відбулося формування цілого покоління «шістдесятників» — митців, учених, які відзначилися непримиренністю до ідеологічного диктату та політики зрівнялівки.

Значні досягнення українських митців сприяли світовому визнанню української, зокрема вокальної, хорової, виконавської інструментальної, композиторської шкіл. Створюються нові опери, балети, симфонії В. Кирейка, С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, М. Скорульського, М. Колесси, Г. Майбороди, К. Данькевича, Б. Лятошинського та багатьох інших митців. Слухачам представлені перші опуси Є. Станковича, М. Скорика, І. Карабиця, В. Бібіка, В. Губаренка, інших композиторів з новим світоглядом. Всесвітнього визнання набуває виконавська майстерність музикантів А. Солов'яненка, Д. Гнатюка, Б. Руденка, П. Пономаренка, Є. Мірошніченко, П. Муравського, М. Різоля. В образотворчому мистецтві тема героїчної боротьби народу більше

перемежується з образами сучасника, природи (Н. Глущенко, І. Бокшай, С. Шишко, О. Шовкуненко, Т. Яблонська), історичного минулого (М. Деревус, А. Лопухов, В. Чеканюк, В. Шаталін). Працюючи в провідних мистецьких навчальних закладах — Київській консерваторії ім. П. І. Чайковського, Київському художньому інституті, Одеській ім. А. В. Нежданової та Львівській ім. М. В. Лисенка консерваторіях, Харківському інституті мистецтв ім. І. П. Котляревського, Київському інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого, ці діячі не тільки передають свій творчий досвід, а й впливають на формування нового світогляду молоді.

Але нетривала відлига змінилася новою хвилею диктату цензури. Творча діяльність і далі жорстко регламентувалася, підпорядковувалася ідеологічним пріоритетам, новаторство, зазвичай негативно оцінювала офіційна критика. Влада почала переслідувати талановитих письменників (Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, М. Вінграновський, Є. Гуцал), літературних критиків (І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк) після їхніх яскравих дебютів. За своє загострене відчуття справедливості, об'єктивне сприйняття дійсності, активну громадську позицію загинули в таборі для політ'язнів В. Стус, О. Тихий, В. Марченко, Ю. Литвин.

Освітня галузь на початку 60-х рр. розвивається відповідно до напрямів реформ, визначених семирічним планом розвитку країни, Законом «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», прийнятим Верховною Радою УРСР 17 квітня 1959 р.

Парадигми діяльності навчальних закладів, визначені урядовими рішеннями, спрямовуються на поліпшення підготовленості випускників шкіл до практичної діяльності і на, вже звичні для країни, лозунги — «поліпшення роботи з комуністичного виховання молоді, формування в неї марксистсько-ленінського світогляду, підвищення комуністичної свідомості й активності, виховання в душі колективізму і працьовитості, соціалістичного патріотизму і інтернаціоналізму» [4, с. 513].

В освітній галузі здійснюються значні реформи. Основна увага в роботі навчальних закладів приділяється підготовці молоді до суспільно корисної праці, запровадженню в загальноосвітній школі замість семирічної — восьмирічної загальної обов'язкової освіти, обов'язковому направленню батьками дітей на навчання, створенню для випускників восьмирічних загальноосвітніх шкіл умов для продовження навчання в загальноосвітній середній школі, професійно-технічних училищах і середніх спеціальних навчальних закладах. При цьому середня освіта молоді з 15 — 16 річного віку мала здійснюватися на основі поєднання навчання з суспільно корисною працею.

У мистецькій галузі актуалізується завдання розширення вечірньої й заочної форм підготовки осіб, що в значній кількості працювали не за фахом не тільки в дитячих школах, а й у середніх спеціальних навчальних закладах. Подальшого розвитку мали набуті «середні загальноосвітні трудові політехнічні школи для дітей, найбільш здібних у галузі музики, хореографії та образотворчого мистецтва» [4, с. 516]. В Україні такі школи, вже під егідою Міністерства культури, діяли в Києві, Одесі, Львові, Харкові — чотирьох великих культурно-мистецьких регіонах країни.

На початку 60-х рр. в Україні, як зазначалося у «Звіті Центрального Комітету КП України XXI з'їздові Комуністичної партії України», діяло 36 тис. загальноосвітніх шкіл — середніх, восьмирічних, заочних, вечірніх, змінних шкіл і класів працюючої молоді. Особливого значення уряд надавав розвитку шкіл-інтернатів. У 138 вищих навчальних закладах навчалося 400 тис. студентів, серед них — 9 навчальних закладів мистецтва і культури. Їх випускники та випускники близько 60 середніх спеціальних навчальних закладів культури і мистецтва працювали у 28,7 тис. клубів і будинків культури, 33 тис. масових бібліотек, 16 тис. кіноустановок, 130 музеях, 68 театрах, 25 філармоніях, 38 професійних вокально-музичних колективах, 117 тис. колективів художньої самодіяльності. Водночас усім їм, як зазначалося в постанові Верховної Ради УРСР від 30 червня 1960 р. «Про стан і заходи щодо подальшого поліпшення культурно-освітньої роботи серед трудящих Української РСР», не вистачало наполегливості в наближенні своєї роботи до «життя і практики комуністичного будівництва» [Радянська Україна, № 152 (11804), 1 липня 1960 р.]

На Міністерство культури України покладалося завдання поліпшення роботи з добору і виховання кадрів працівників закладів культури, забезпечення «правильного» використання випускників культосвітніх навчальних закладів на роботі в клубах, бібліотеках, театрах, музичних колективах, поліпшення системи методичного керівництва художньою самодіяльністю міськими і районними будинками культури. Ставилось й питання про розширення музичної освіти для дітей і дорослих. Викладачі і студенти професійних мистецьких навчальних закладів повинні на громадських засадах надавати допомогу клубним установам і самодіяльним колективам. Розширювалася база практики студентів, що сприяла подальшому зростанню і професіоналізації самодіяльних народних колективів.

Урядом передбачалося впорядкування мережі середніх спеціальних навчальних закладів республіки, їх наближення до виробництва завдяки кооперуванню інтересів раднаргоспів, міністерств

і відомств, розширення заочної та вечірньої освіти, зміцненню матеріальної бази середніх спеціальних навчальних закладів.

У січні 1961 р. технікуми з підготовки культосвітніх працівників реорганізовано в культурно-освітні училища. Встановлено чотирирічний строк навчання, вводились, водночас із підготовкою бібліотекарів, нові спеціалізації: керівників самодіяльних драматичних і хорових колективів (з 1960/61 навчального року); керівників самодіяльних оркестрів народних інструментів (з 1962/63 навчального року); керівників самодіяльних духових оркестрів і хореографічних колективів (з 1967/68 навчального року).

Конкурс абітурієнтів у культурно-мистецьких навчальних закладах у десять разів більший, ніж вони спроможні прийняти на навчання.

У цей період особливо кардинальним чином переглядаються навчальні плани культурно-освітніх училищ. Розташовані не тільки в кожному обласному, а й у багатьох районних адміністративних центрах країни, вони стають осередками професійного ставлення до творчої діяльності, збереження особливостей мистецьких традицій свого регіону. Їх робота зосереджується не тільки на підготовці методистів-організаторів, а й керівників для самодіяльних творчих колективів.

Завдання вищої школи — підготовка спеціалістів на базі повної середньої освіти на основі поєднання навчання з суспільно корисною працею. При цьому про повну демократизацію вступу до вищих навчальних закладів ще не йдеться. До вищих навчальних закладів приймають осіб на основі характеристик партійних, профспілкових, комсомольських організацій. При зарахуванні до навчання перевага надається особам зі стажем практичної роботи.

У підготовці спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою в галузі музики, живопису, театрального й інших видів мистецтв значного поширення набуває система навчання без відриву від виробництва з метою забезпечення можливості здобуття цієї освіти широким верствам населення, виявлення обдарованої з точки зору мистецької діяльності молоді з периферії. Цьому ж сприяло відкриття ще в 1957 р. при всіх консерваторіях державних підготовчих вокальних відділень, слухачі яких отримували державні стипендії й користувалися всіма перевагами студентів основних курсів [7]. Такі відділи відкрито при Київській, Харківській, Львівській та Одеській консерваторіях, як було зазначено в 1 пункті вказаної постанови, «для осіб, що володіють відмінними вокальними та музичними даними».

Розширюється підготовка в навчальних закладах культури і мистецтва кваліфікованих учителів і керівників художньої самодіяльності. Випускники диригентсько-хорових, музично-

теоретичних відділень музичних училищ, живописних відділень художніх училищ набувають кваліфікації, які надають їм право працювати як у творчих колективах, так і в загальноосвітніх навчальних закладах.

Уряд приймає рішення щодо поліпшення перспективного планування підготовки фахівців з вищою і середньою спеціальною освітою, впорядкування мережі вищих навчальних закладів з метою наближення їх до районів працевлаштування молодих фахівців, зміцнення навчально-матеріальної бази, поліпшення підготовки науково-педагогічних кадрів.

Важливою щодо розвитку мистецької освіти була постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 9 травня 1963 р. № 533 «Про заходи щодо подальшого розвитку вищої і середньої спеціальної освіти, поліпшення підготовки та використання спеціалістів», згідно з якою передбачалося збільшення підготовки спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою відповідно до потреб народного господарства та культури, ширше використання спеціалістів із середньою спеціальною освітою. При цьому протягом 1963 — 1966 рр. планувалося перевести художні училища на підготовку спеціалістів декоративно-ужиткового та промислового мистецтва, впровадження в музичних і хореографічних училищах навчальних планів, які б забезпечували розширення вивчення дисциплін гуманітарного циклу через зменшення кількості непрофільних предметів — предметів, що суттєво не впливають на якість підготовки зі спеціальності. Особлива увага приділяється підвищенню кваліфікації викладачів на базі провідних вищих навчальних закладів і наукових організацій із залученням до цієї роботи найкваліфікованіших науково-педагогічних кадрів.

Значна реорганізація, створення нових напрямів мистецької освіти в ці роки визначили парадигму мистецької галузі на найближчі десятиліття. У 1963 р. Харківський державний художній інститут, що створений ще у 20-ті рр. на базі Харківського художнього училища, за рішенням уряду реорганізований у Харківський художньо-промисловий інститут і перепрофільований на підготовку художників промислового напрямку. Вольовим рішенням призупинено розвиток академічної школи образотворчого мистецтва цілого регіону, діяльність якої пов'язана з відкриттям у Харкові художнього училища в 1912 р. Навчальний заклад підпорядковувався Санкт-Петербурзькій академії мистецтв. Директором училища призначили О. Любимова, рекомендованого на цю посаду його вчителем І. Репіним. О. Любимов сформував колектив педагогів художніх дисциплін з учнів І. Репіна і Д. Кардовиського: О. Титова, С. Прохорова, Г. Горелова, О. Кокеля, М. Федорова.

У 1921 р. у Харкові закладено основи вищого навчального закладу образотворчого мистецтва. Директором Харківського

художнього внаслідок у 1922 — 1925 рр. був скульптор Б. Коротко. У 1925–1927 рр. ректором інституту став відомий український пейзажист М. Бурачек, а в 1927–33 учень І. Рєпіна — А. Комашко, до 1941 р. навчальним закладом керував мистецтвознавець І. Август. У 20–30-х рр. в інституті працювали С. Таранушенко, Д. Гордєєв, Л. Лєневич, відомі художники — А. Петрицький, Ф. Кричевський, Г. Бондаренко, М. Самокиш, В. Касіян, В. Мироненко, Б. Косарєв, М. Дерєгус, Б. Бланк, М. Фрадкін, Д. Овчаренко, Л. Крамаренко, М. Козик, пластичну анатомію викладав видатний учений академік В. Воробйов. У роки Великої Вітчизняної війни інститут був евакуйований до м. Самарканд (Узбекистан).

Харківський державний художній інститут, у 1963 р. реорганізований у Харківський художньо-промисловий інститут і перепрофільований на підготовку художників промислового профілю по двох спеціальностях, змінив вектор діяльності з академічного мистецтва на промислове.

Тільки в 1969 р. повторне відкриття в Харкові художнього училища знову інституціоналізувало академічну школу в регіоні в системі Мінкультури України.

Це створило можливість підготовки в регіоні кадрів образотворчого мистецтва середньої кваліфікації. У 1970 р. новостворене Харківське художнє училище отримало нове приміщення. Упродовж його існування в регіоні було відкрито живописне, скульптурне відділення. Значний внесок у розвиток матеріальної бази, розширення контингенту студентів, формування високопрофесійного викладацького складу зробив директор училища Г. С. Коробов, який очолював навчальний заклад майже з початку його створення більше чверть століття.

Серед випускників Харківського художнього училища чимало талановитих художників, скульпторів, педагогів, котрі успадкували традиції підготовки майстрів образотворчого мистецтва, закладені відкритою в 1869 р. в Харкові Школою малювання М. Раєвської-Іванової, Харківським художнім училищем (1912), Харківським художнім інститутом (1921).

Створений же на базі академічного навчального закладу Харківський художньо-промисловий інститут (1963) продовжував презентацію нового мистецького напрямку. У 1992 р. при інституті відкрито художній ліцей із дворічним терміном навчання. Почали працювати курси для абітурієнтів, факультет підвищення кваліфікації дизайнерів. У серпні 2001 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України за № 364р на базі інституту створено Харківську державну академію дизайну і мистецтв.

Академія стала єдиним в Україні вищим навчальним закладом, що в кінці ХХ ст. здійснювала підготовку дизайнерів промислових виробів, фахівців у сфері графічного дизайну,

проектування інтер'єрів, декоративних тканин, одягу, фахівців торгово-промислової реклами, фірмового стилю. Крім того, Академія, успадковуючи традиції, закладені на початку ХХ ст., готувала фахівців, котрі працюють у різних сферах художньої творчості: станкового живопису, станковій графіці, книжковій графіці, плакаті, монументально-декоративному розписі та вітражі, архітектурно-декоративній пластиці та скульптурі, реставрації творів мистецтва.

Радикальними реформами 60-х рр. змінено й напрям підготовки кадрів у Київському училищі прикладного мистецтва, яке під такою назвою проіснувало з 1948 до 1963 р.

Київське республіканське художньо-промислове училище відкрито на базі Київської школи майстрів народної творчості, діяльності якої передувала робота експериментальних майстерень, організованих при Київському музеї українського мистецтва (Національний художній музей) для виготовлення експонатів на виставку українського народного мистецтва, яка відбулася в Києві і Москві в 1936 р.

Училище в 1948 р. дістало назву Київське училище прикладного мистецтва. Його викладачами були відомі майстри народного мистецтва: Параска Власенко, Наталка Вовк, Пелагея Глущенко, Іван Гончар та інші.

У 1963 р. училище перейменували в Київський художньо-промисловий технікум, в якому змінено напрям підготовки кадрів. Його два відділення — художнього конструювання і художнього оформлення — зосередилися на підготовці, як і в Харкові, дизайнерських кадрів, а традиційні для навчального закладу спеціальності прикладних мистецтв були скасовані. У зв'язку з цим навчальний заклад передали в підпорядкування Міністерству машинобудування для легкої і харчової промисловості СРСР, потім, у 1989 р. — Міністерству авіаційної промисловості.

У 1992 р., коли зі здобуттям Україною незалежності, Технікум передали в підпорядкування Міністерству освіти України, в ньому на відділенні декоративно-прикладного мистецтва відновлено підготовку майстрів традиційного українського мистецтва — художнього ткацтва, вишивки, декоративного розпису, художнього різьблення по дереву, художньої кераміки, художньої обробки металу.

У 1997 р. 12 жовтня за рішенням Кабінету Міністрів України технікум реорганізовано в Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука. Академічне мистецтво повернулося в цей навчальний заклад. В інституті почали викладати відомі в Україні фахівці образотворчого мистецтва: академік Національної академії мистецтв України В. Прядка, народні художники України П. Печорний,

С. Нечипоренко, М. Попов, М. Стратілат; заслужені художники України М. Білик, Н. Литовченко, О. Одайник, О. Гуйда, Л. Сотніков, О. Владимірова, В. Федичев; заслужені діячі мистецтв України О. Ворона, В. Сергєєв, В. Чебаник, М. Кіщук та інші.

60-ті рр. відкрили й шлях молоді до академічного музичного мистецтва в багатьох регіонах України. На основі урядових рішень нові навчальні заклади мистецького напрямку відкривають у Донецьку (Донецький музично-педагогічний інститут), Києві (Київський інститут культури), Держинську та Жданові Донецької обл. (Держинське та Жданівське музичні училища), Северодонецьку Ворошиловградської обл. (Северодонецьке музичне училище), Харкові (Харківське культурно-освітнє училище та Харківське художнє училище), Черкасах та Умані Черкаської обл. (Черкаське та Уманське музичні училища), Чернігові (Чернігівське музичне училище) тощо.

Кардинальним чином змінилася професійна підготовка мистецьких кадрів у Донецькому регіоні. Цьому сприяла поява Донецького державного музично-педагогічного інституту (укінці ХХ ст. — Донецька державна музична академія ім. С. С. Прокоф'єва), який був відкритий у 1968 р. на базі Донецького філіалу Харківського інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського. Регіон набув можливості зберегти мистецькі кадри для формування власних мистецьких традицій (перша спроба відкрити в місті консерваторію на початку ХХ ст. була невдалою).

У 1968–1991 рр. навчальний заклад мав назву «Донецький державний музично-педагогічний інститут». У 1991 рр. навчальний заклад перейменовано на консерваторію, а відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 506–р від 2002 р. — на Донецьку державну музичну академію імені С. С. Прокоф'єва. Постановою Ради Міністрів України Академії присвоєне ім'я композитора-класика ХХ ст. С. С. Прокоф'єва. В становленні навчального закладу як наукового, творчого, культурного центру Донбасу доклали зусиль перший ректор О. Д. Незовибатько, Ю. М. Чебуков, В. Л. Бахарєв, В. В. Воеводін, які сприяли формуванню науково-творчого колективу, розширенню підготовки науково-педагогічних кадрів через власну аспірантуру і асистентуру-стажування, перетворенню інституту в мистецьку академію.

Базою підготовки абітурієнтів для цього навчального закладу стали Донецьке й Артемівське музичні училища — навчальні заклади з певними традиціями та нові — Держинське і Жданівське (Маріупольське) музичні училища.

Відзначені державними нагородами України, мають почесні звання та відомі у світі випускники навчального закладу: народні артисти України Аліна Коробко, Людмила Стрельцова, Михайло

Чемберджі; заслужені артисти України Григорій Костринський, Валерій Колесников, Анатолій Лозовський, такі виконавці, як Євген Мартинов, Сергій Шеремет та інші.

Розвиток музичного мистецтва в центральному регіоні в цей період інституціоналізувався двома навчальними закладами в Черкаській області.

Черкаське музичне училище ім. С. С. Гулака-Артемовського створено відповідно до наказу Міністерства культури УРСР від 14.06.1961 р. постановою Ради Міністрів УРСР від 12.11.1986 р. № 390 училищу присвоєно ім'я С. С. Гулака-Артемовського — видатного співака і композитора, автора першої широковідомої національної опери «Запорожець за Дунаєм».

Вихованцями училища стали: народна артистка України Л. Зайончковська, заслужені артисти України О. Бондаренко та С. Бондаренко, О. Стадник, професор Московської консерваторії ім. П. І. Чайковського Ю. Власенко, володар Кубка Світу серед акордеоністів В. Замула, театральний діяч С. Проскурня, а також більше 300 лауреатів міжнародних, всеукраїнських, міжрегіональних конкурсів виконавців. Усі вони успішно працюють не тільки в Україні, а й Росії, Латвії, Естонії, Польщі, Чехії, Швеції, Бельгії, Аргентині, Сербії, Австралії, Ізраїлі, США, Німеччині.

Уманське обласне музичне училище ім. П. Д. Демуцького засноване в 1963 р. за рішенням уряду України. Першим директором навчального закладу був Б. Г. Жук, кларнетист за фахом. З 1964 по 1973 р. очолював музичне училище І. М. Буланов, випускник Свердловської консерваторії, хормейстер за фахом, який приділяв значну увагу відродженню та збереженню музичних традицій Уманщини. З 1973 р. посаду директора обіймав І. Ф. Цимбалістий, заслужений працівник культури України, випускник Львівської консерваторії. Майже 20 років заступником директора з навчально-методичної роботи був В. І. Дочило, випускник Одеської консерваторії, домрист за фахом, художній керівник та диригент оркестру народних інструментів. Особливою подією для колективу викладачів і студентів училища стало присвоєння в 1988 р. закладу ім. Порфирія Даниловича Демуцького, українського фольклориста, хорового диригента, композитора і педагога.

Серед випускників Уманського музичного училища немало талановитих композиторів, музикантів, артистів театрів, філармонії, ансамблів, керівників колективів, чудових педагогів. Велика кількість випускників продовжила навчання у вищих навчальних закладах України та за її межами, стали лауреатами міжнародних і всеукраїнських конкурсів, отримали високі звання «заслужений працівник культури України». Понад 400 випускників училища закінчили вищі мистецькі навчальні заклади України та Російської Федерації і продовжують професійну роботу не тільки

в Україні, а й у Російській Федерації, Італії, США, Німеччині, Ізраїлі, Польщі тощо. Випускники училища заснували приватні музичні школи в США, Німеччині і Ізраїлі: С. Шерман-Токар (США), С. Тульчинська (Ізраїль), І. Бенхіс (Німеччина), А. Агенко (Польща).

Це період, коли відновлюють освітню діяльність Запорізьке, Чернігівське музичні училища. У 1926 р. у Запоріжжі відкрито музпрофшколу, яку пізніше, 1 жовтня 1930 р., рішенням Народного комісаріату освіти УРСР було реорганізовано на музичний технікум. У ці роки в технікумі навчалося 80 учнів. Велика Вітчизняна війна припинила діяльність навчального закладу майже на 20 років. Музичне училище відроджено тільки 1 вересня 1958 р. Того часу його очолив талановитий організатор і музикант М. Р. Тищенко. У 1967 р. навчальний заклад отримав нове чотириповерхове приміщення зі спеціальними аудиторіями, концертним залом, бібліотекою. Училище носить ім'я земляка, відомого українського композитора, народного артиста СРСР П. І. Майбороди.

Випускники Запорізького музичного училища становили основу академічного симфонічного оркестру Запорізької обласної філармонії, музично-драматичного театру та театру молоді, працюють у дитячих музичних школах міста й області. Імена багатьох висококваліфікованих фахівців відомі не тільки в Україні, але й за її межами. Серед них — голова Донецької Спілки композиторів України, професор Донецької музичної академії ім. С. Прокоф'єва С. О. Мамонов; заслужений діяч мистецтв України Н. І. Боева; заслужений артист України, професор Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського А. В. Ільїн; лауреат міжнародних конкурсів акордеоніст І. Б. Завадський; лауреат трьох міжнародних конкурсів вокалістів О. С. Репчинський; заслужений діяч мистецтв Росії професор Краснодарського інституту мистецтв В. І. Литвин; керівник Російського ансамблю «Золоте кільце» О. Г. Костюк та інші. Лауреатами міжнародних і регіональних конкурсів стали М. Забара, О. Семенець, О. Грицюк (фортепіано); З. Бібік, В. Метлушка (духові й ударні інструменти); В. Шаншієв (народні інструменти); О. Кравцова, Я. Ревуцький (струнні інструменти); О. Репчинський (спів); А. Зименко, К. Остапенко (теорія музики) та інші.

Колектив училища є ініціатором проведення багатьох конкурсів, концертів, фестивалів. Навчальний заклад організує: регіональні конкурси вокалістів і композиторів ім. П. І. Майбороди, фестиваль духової музики «Дніпровські сурми» 2000, 2005, регіональний конкурс піаністів у 2004 р., регіональну теоретичну конференцію. За ініціативою обласного відділення Всеукраїнської музичної спілки в 1996 та 2001 рр. в училищі відбувся всеукраїнський фестиваль — конкурс «Зірки баяна на Запоріжжі».

Відкриття Чернігівського музичного училища ім. Л. М. Ревуцького 1961 р. підготовлено існуванням Приватного музичного училища вільного художника Кіндрата Васильовича Сорокіна, заснованого 1904 р. К. В. Сорокін — чудовий виконавець на мідних духових інструментах — заснував музичне училище в місті, зібравши ентузіастів — викладачів, випускників Віденської, Петербурзької консерваторій і Київського музичного училища.

Новим етапом розвитку професійної музичної освіти на Чернігівщині стали відкриті 1907 р. музичні класи Імператорського Російського музичного товариства на чолі з випускником Ніжинської гімназії, потім Варшавської та Петербурзької консерваторій С. В. Вільконським. У 1919 р. професор Московської консерваторії Євген Васильович Богословський, який у 1919 р. переїхав на постійне місце проживання до Чернігова, відновив роботу музичного училища, де викладав фортепіано, теорію музики, композицію. У різні роки училище називалося музпрофшколою та Чернігівським радянським музичним училищем. На деякий час училище припинило своє існування. Але випускники музичного училища 20–30-х рр. стали гідними продовжувачами традицій музичної культури й освіти Чернігова. Працюючи в музичних школах міста в 30–50-х рр., А. І. Сімкін, О. І. Кресинська, Н. Ф. Володимирська, В. С. Гурко, М. М. Пейсахович, Й. М. Слущкий сприяли відновленню роботи Чернігівського музичного училища, яке в 1961 р. очолив випускник Московської та Київської консерваторій, заслужений працівник культури України В. І. Полевик. З 1971 по 1986 рр. під керівництвом випускника Одеської консерваторії О. В. Шибітченка училище стало провідним мистецьким закладом Чернігівщини. 1977 р. училищу присвоїли ім'я композитора, професора, народного артиста СРСР, Героя Соціалістичної праці Л. М. Ревуцького.

На Луганщині початком існування Северодонецького музичного училища ім. С. С. Прокоф'єва можна вважати заснувану 1957 р. дитячу музичну школу. Завдяки зусиллям її директора Євгена Анатолійовича Лобка на базі школи в червні 1966 р. в місті відкрито музичне училище. Педагогічний колектив — це випускники провідних консерваторій колишнього СРСР — Москви, Ленінграда, Києва, Одеси, Харкова, Львова, Ташкента.

Перший навчальний рік навчальний заклад розпочав у колишньому приміщенні хіміко-механічного технікуму — триповерховому будинку без концертної зали, хорового й інших спеціалізованих музичних класів. Тому вже з наступного року розпочалося будівництво навчального корпусу училища (за індивідуальним проектом та при підтримці міської влади), в якому, крім будівельників-професіоналів, брали участь і викладачі, і студенти. До старої будови додається Велика концертна зала на 500 місць,

Мала зала для проведення академічних концертів, спортивна зала, хоровий клас, бібліотека з читальною залом на 50 місць, 12 класів для групових та понад 30 класів для індивідуальних занять, оригінальний і самобутній хол на першому поверсі з «повітряними сходами», невеликим фонтаном та «зимовим садом».

Училищу через десять років існування — 1976 р. — присвоєно ім'я композитора, диригента та піаніста Сергія Сергійовича Прокоф'єва. Багато студентів училища є лауреатами та дипломантами престижних мистецьких конкурсів, таких як: міжнародний конкурс «Кримська весна» (Ялта); міжнародний фестиваль слов'янської музики (Мелітополь); міжнародний конкурс «Фортисимо» (Харків); міжнародний конкурс «На родині С. Прокоф'єва» (Донецьк); всеукраїнський конкурс «Созвучие» (Маріуполь); Всеукраїнський конкурс у м. Кіровоград та ін.

Серед творчих колективів училища найзначнішим є симфонічний оркестр, яким більше 25 років керував директор училища, заслужений працівник культури України В. С. Асєєв. Симфонічний оркестр училища — лауреат I та II всеукраїнських фестивалів народної творчості.

Активну участь у концертному житті міста й області беруть спеціалізований хор, вокальний ансамбль та солісти училища. Хор під керівництвом М. І. Крупкіна став лауреатом III всесоюзного фестивалю народної творчості в Москві та лауреатом всеукраїнського фестивалю народної творчості в Києві.

У місті та за його межами добре знають ансамбль бандуристок під керівництвом старшого викладача Л. О. Дегтярєвої, оркестр народних інструментів (керівник В. В. Вашколуп) — лауреат всеукраїнського фестивалю народної творчості.

Як уже зазначалося, ідеологія тоталітарної системи 60-х потребує жорсткої централізації управління всіма сферами суспільного буття в країні. Культурно-освітня галузь посідала важливе місце в програмі розвитку країни «по шляху до комунізму», визначеною постановами XX, XXI з'їздів партії, Пленумів ЦК КПРС [4, с. 555].

Знаменною подією в розвитку цього сегмента культури України стало створення Київського інституту культури.

Київський державний інститут культури відкрито 1968 р. згідно з постановою Ради Міністрів СРСР від 08.08.1968 р. № 608 та постановою Ради Міністрів УРСР від 28.08.1968 р. № 459 на базі Київського філіалу Харківського інституту культури. До 1997 року носив ім'я О. Корнійчука. З листопада 1997 р. заклад реорганізовано в Київський державний університет культури і мистецтв; у лютому 1999 р. йому надано статус національного. Його кадри — це, крім фахівців бібліотечної справи, спеціалісти з народної творчості й організатори масової культури.

Важливим показником у діяльності мистецьких, як і всіх інших установ, організацій, закладів, стала агітаційна і масово-політична робота, цього потребували рішення Пленуму ЦК Компартії України від 22 травня 1959 р. «Завдання партійних організацій України по посиленню масово-політичної роботи серед трудящих». У цих рішеннях, крім загальної позитивної оцінки політико-виховної роботи діяльності радянських, партійних, комсомольських, громадських організацій, що діяли в усіх без винятку установах, підприємствах і організаціях, зазначалася необхідність більше вникати в роботу культурно-освітніх закладів, підвищувати їх роль у справі комуністичного виховання трудящих, поліпшувати роботу з добору, підготовки і виховання кадрів для цих закладів тощо.

Збільшується кількість творчих колективів — хороших, хореографічних, оркестрів, народних ансамблів. Цьому сприяв процес поступового введення нових навчальних планів і спеціалізацій у культурно-освітніх училищах починаючи з 1961 р.

Про особливу роль політичної освіти, необхідність охоплення нею всіх верств населення йдеться й у постанові ЦК КПРС від 9 січня 1960 р. «Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах», постанові Пленуму ЦК Компартії України від 30 квітня 1960 р. «Про стан ідеологічної роботи на Україні та заходи до її поліпшення». У цих та інших документах, крім ідеологічної роботи в колективах, було поставлене завдання значно посилити роль ідейно-виховної роботи в навчальних закладах, викладання марксистсько-ленінської науки. Кафедри марксизму-ленінізму посилити свою роль провідних у діяльності вищих навчальних закладів.

Як зазначалося в документах того часу, наприклад «О перестройке руководства высшими и средними специальными учебными заведениями СССР» [6], з метою подальшого розвитку й удосконалення системи вищої і середньої спеціальної освіти, розширення прав і підвищення відповідальності союзних республік у справі керівництва вищими і середніми спеціальними навчальними закладами Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1959 р. створюється союзно-республіканське Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР замість Міністерства вищої освіти СРСР, яке теж мало повноваження союзно-республіканського центрального державного органу. Зазначена державна установа насамперед мала розробляти основні показники перспективного планування розвитку вищої і середньої спеціальної освіти в країні загалом, навчально-методичну документацію з військової і фізичної підготовки студентів, здійснювати міжнародні зв'язки з питань вищої та середньої спеціальної освіти. Але це міністерство контролювало зміст навчальних планів і програм,

проведення виробничої практики та прийом на навчання, надавало допомогу в організації викладання суспільних наук у всіх республіках. Отже, як і в попередні десятиліття, суспільно-політичним дисциплінам приділялась особлива увага.

Для управління всіма навчальними закладами, що здійснювали підготовку кадрів з наданням кваліфікації в Україні, Указом Президії Верховної Ради УРСР від 24 липня 1959 р. «Про перетворення Міністерства вищої освіти Української РСР в Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР» у республіці також створено спеціальний центральний орган, який в Україні продовжував упроваджувати в життя партійні рішення щодо реформи освітянської галузі.

Водночас усі керівні важелі управління вищою освітою в країні були збережені за Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР, а міністерства і відомства, що мали у своєму підпорядкуванні такі навчальні заклади, забезпечували управління навчальною, виховною, методичною й науковою роботою навчальних закладів на підставі загальних положень, розроблених цим відомством [3, с. 22]. Тому виконання таких наказів Мінвузу СРСР «О введении преподавания в вузах СРСР курса основ научного коммунизма» № 214 від 27 червня 1963 р., «О введении государственного экзамена по диалектическому и историческому материализму в высших учебных заведениях искусств для актерских и режиссерских специальностей» від 9 липня 1958 р. № 740, інструктивних листів «О повышении научно-атеистического, нравственного и эстетического воспитания студентов высших учебных заведений» від 2 січня 1963 р. № И-2, «Об отнесении общественных наук в вузах и общественных дисциплин в средних специальных учебных заведениях к специальным дисциплинам» від 20 лютого 1964 р. № И-12 та тому подібних [3, с. 99-110] ставило в навчальних закладах ідейне виховання «в дусі високої комуністичної свідомості» на один щабель з професійною підготовкою і, як свідчить останній цитований документ, здійснювалося під час вивчення спеціальних дисциплін.

При цьому розширення прав союзних республік у справі керівництва галуззю обмежувалося підвищенням їх відповідальності за діяльність вищих і середніх спеціальних навчальних закладів. Вони мали вивчати потребу в кадрах в регіонах, здійснювати добір та затвердження на посадах керівників і науково-педагогічних працівників навчальних закладів, контролювати організацію навчально-методичної, виховної й науково-дослідницької роботи, а також матеріально-технічного забезпечення і будівництва підпорядкованих навчальних закладів.

Про особливе ставлення уряду до таких заходів свідчить те, що вже в 1966 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР 3 вересня прийняли

постанову № 729 «Про заходи щодо покращення підготовки спеціалістів і удосконалення керівництва вищою і середньою спеціальною освітою в країні», в якій знову зосереджено увагу на підвищенні якості підготовки кваліфікованих кадрів, необхідності посилення контролю за діяльністю партійних, комсомольських та профспілкових організацій, здійснюваного партійними органами союзних республік. У цьому контексті республіканські партійні й освітні органи мали забезпечити зміцнення кафедр суспільних дисциплін висококваліфікованими викладачами.

Отже, республіканським органам управління освітою відводилася роль слухняних виконавців, а регіональні особливості культурного розвитку залишилися поза увагою уряду.

Проте специфіка мистецької освіти і її особлива роль в ідеологічній роботі потребували внесення певних корективів в освітнє законодавство. Зважаючи на загальнодержавну політику, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР було визначено й деякі особливості прийому в мистецькі вищі й середні спеціальні навчальні заклади. Особлива увага приділялася оцінці творчих здібностей. Так, приймальні комісії цих навчальних закладів мали проводити ретельне попереднє ознайомлення з творчими можливостями абітурієнтів, після чого вони допускалися до складання вступних випробувань з урахуванням рекомендацій за місцем роботи або навчання. Оцінка знань осіб, що вступали до цих навчальних закладів, могла ставитися по кожному з розділів іспиту зі спеціальності або загальна зі спеціальності після рекомендації ради вищого навчального закладу [3, с. 59]. Таким чином, посилювався критерій добору молоді на навчання до мистецьких навчальних закладів і престиж навчання в яких у молоді ніколи не згасав.

Урахування специфіки підготовки кадрів мистецтва і культури дістало й своє відображення у таких наказах Мінвузу СРСР, що діяли й на території України «О льготах студентам и учащимся заочных отделений высших и средних музыкальных учебных заведений» від 13 квітня 1960 р., «О льготах студентам заочных отделений высших театральных и театрально-художественных учебных заведений» від 7 березня 1961 р. № 69, «О льготах для учащихся и студентов заочных отделений культурно-просветительных школ и факультетов культпросветработы библиотечных институтов» від 10 червня 1963 р. № 201 [3, с. 218-219].

Привертає увагу в цей період існування системи освіти ретельність, з якою опрацьовувався весь механізм організації навчання від прийому абітурієнта на навчання (порядок отримання вступного екзаменаційного листа) і проходження навчання до видачі диплома про освіту і працевлаштування молодого спеціаліста. Така заформалізованість роботи навчальних закладів, з одного

боку, спрощувала контроль за їх діяльністю та надавала змогу визначити єдині критерії в підготовці спеціалістів у різних регіонах країни. З іншого боку, вона приборкувала будь-яку ініціативу з місць щодо регіональних особливостей навчання, творчого пошуку форм і змісту навчання. Увесь зміст навчально-виховної роботи регламентувався навчальними планами, що розроблялися в центральних відомствах, і підлягав безумовному виконанню.

При цьому в планах професійного розвитку мистецьким закладам надавалося другорядне значення. Згідно з постановою Ради Міністрів СРСР від 21 травня 1964 р. № 499 «Про терміни підготовки і покращення використання спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою» для мистецьких навчальних закладів були встановлені найкоротші терміни навчання порівняно з іншими вищими навчальними закладами. Так, підготовка спеціалістів на акторських, мистецтвознавчих, культурно-освітніх спеціальностях передбачалася за 4 роки, на режисерських і музично-виконавських спеціальностях — 4 роки 6 місяців, і тільки спеціальності образотворчого мистецтва дорівнювали термінам навчання на економічних, інженерних, технічних спеціальностях — 5 років. У середніх спеціальних мистецьких навчальних закладах термін навчання — від 3 років 6 місяців до 4 років (образотворчі, музичні, театральні, прикладного мистецтва) [3, с.76].

Таким чином, можна підсумувати, що 60-і рр. — це період, коли інтенсивно розвивається і змінюється не тільки мережа культурно-освітніх і мистецьких навчальних закладів, що викликано потребами культурного розвитку регіонів, а й зміст навчання в них.

Слід зауважити, що в 60-ті рр. мистецька освіта в Україні нараховували в кожний обласний центр мав музичне училище. Відкриваються нові навчальні заклади, що здійснюють підготовку артистів оркестрів, музичних ансамблів, народного чи академічного хору, викладачів спеціальних мистецьких дисциплін для дитячих позашкільних навчальних закладів — дитячих музичних шкіл-семірічок, гуртків тощо, не тільки в таких обласних центрах, як Вінниця, Черкаси. В містах обласного підпорядкування Донецької області відкриваються Жданівське (Маріупольське), Дзержинське музичні училища, в Черкаській області — Уманське музичне училище, Дніпропетровській області — Дніпродзержинське музичне училище, в Ворошиловградській (Луганській) області — Северодонецьке музичне училище. Музичною освітою охоплено молодь усіх регіонів України.

Поступовий розвиток створених у 30-х рр. шкіл політосвіти — перших культурно-освітніх навчальних закладів — сприяв створенню мережі бібліотечних технікумів (школи), пізніше — технікумів з підготовки культосвітніх працівників і завершився

в 1961 р. створенням мережі культосвітніх навчальних закладів, у яких здійснювали підготовку клубних працівників, організаторів культурно-дозвілєвої роботи, керівників самодіяльних хороших колективів, духових і народних оркестрів, хореографічних колективів, режисерів клубних заходів.

Перехід цих навчальних закладів на підготовку кадрів за 4-річним терміном навчання сприяв зростанню виконавської майстерності їх вихованців, перетворенню цих навчальних закладів на центри народної художньої творчості. 26 культосвітніх училищ — навчальних закладів мережі середньої спеціальної освіти, що функціонували в кожній області України (останні з них відкриті в Луганську — 1965 р. та Харкові — 1967 р.) забезпечили необхідну кількість хоча і політично заангажованої, але професійно підготовленої молоді, яка становила основний контингент студентів Харківського (поновлено роботу в 1946 р.), Київського (відкритий на базі філіалу Харківського інституту культури в 1968 р.) інститутів культури, Миколаївського факультету Київського інституту культури. Таким чином, працівники культури всіх регіонів (центрального, східного, південного і західного) мали можливість здобути вищу освіту за фахом, вивчаючи і поглиблюючи набутки місцевої творчої еліти, традиції культури свого регіону в континуумі світових культурних досягнень.

Демократизація суспільства, зумовлена тимчасовою політичною відлигою, сприяла інтенсивному розвитку всіх ланок системи мистецької освіти від дитячої школи до вищих навчальних закладів, перегляду змісту і форм навчання в них у напрямі професіоналізації, в рамках ідеологічних догм, вироблених політичною і творчою елітою в попередні десятиліття радянської влади в Україні.

Список літератури

1. Богущкий Ю. П. Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю. П. Богущкого. — К. : Знання, 2007. — 679 с.
2. Васюта О. Сторінки музичної освіти Чернігівщини / О. Васюта. — Чернігів, 2003. — 88 с.
3. Высшая школа / Сборник основных постановлений, приказов и инструкций, Ч.1 под ред. Е. И. Войленко «Высшая школа». — М. — 1965, — 432 с.
4. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду 1917–1960 рр. : зб. документів: у 2 т. Т. II. (червень 1941–1960 рр.). — К. : Держ. вид. політ. літ. УРСР. — 663 с. — С.109, 110, 164,171.
5. Луговий В. І. Управління освітою: навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління» / В. І. Луговий. — К. : Видавництво УАДУ, 1977. — 302 с.
6. О перестройке руководства высшими и средними специальными учебными заведениями СССР // Постановление Совета Министров

- СССР от 17 июня 1959 г. № 671 с изменениями, основанными на постановлении Совета Министров СССР от 5 ноября 1960 г. № 1200 / СП СССР, 1959, №13, ст. 79
7. Постанова Ради Міністрів Української РСР № 1350 від 28 листопада 1957 р. «Про відкриття дворічних підготовчих відділів при вокальних факультетах державних консерваторій УРСР» // ЦДВОВ України.
 8. Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників / Керівники авторського колективу: А. І. Комарова, Ю. П. Богуцький, О. С. Тимошенко, М. І. Чембержі, В.Г. Чернець. — К. : 1999. — Т. 14. — 625 с.
 9. Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина ХІХ — початок ХХІ ст.). Монографія / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький. — К. : Генеза, 2005. — 592 с. — С.223–280.

Надійшла до редколегії 09.11.2011 р.